

การขยายบทบาทของญี่ปุ่น ผ่านนโยบายวัฒนธรรมประชานิยม (Popular Culture)

ต่อสังคมไทย ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 – ปัจจุบัน

The Expansion of Japanese Popular Culture to Thai Society since 1970s

เพ็ญพิชชา ฉัตรวิสัย¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการขยายบทบาทของประเทศญี่ปุ่นผ่านนโยบายวัฒนธรรมประชานิยมตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ถึงปัจจุบัน เนื่องจากการที่ญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นสู่จุดสูงสุดทางเศรษฐกิจ ทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยอย่างมากโดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา

ผลการวิจัยพบว่า เมื่อวัฒนธรรมประชานิยมญี่ปุ่นเข้าสู่ประเทศไทย สังคมไทยได้เกิดกระแสนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ด้วยอิทธิพลจากการ์ตูน ภาพยนตร์ ดนตรี แฟชั่น อาหาร และเครื่องใช้ ที่บางอย่างแม้จะได้รับความนิยมน้อยลง แต่ก็แทนที่ด้วยความนิยมในสิ่งอื่นที่ฝังรากลึกจนทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นกลายเป็นส่วนหนึ่งในสังคมไทยมาได้อย่างยาวนาน การศึกษาวัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นสู่ไทยจึงเป็นตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการและการเคลื่อนย้ายของวัฒนธรรมญี่ปุ่นตามแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power) เพราะวัฒนธรรมเหล่านี้ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทย จนทำให้เกิดเป็นความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในสังคมไทย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมประชานิยม พลังอำนาจอ่อน ญี่ปุ่นสมัยใหม่

Abstract

This article aims to study the cultural expansion of Japan through its popular culture policy to Thai society since 1970s. As Japan reached its highest point in term of economic achievement, its economic and cultural influence had played a substantial role in Thai society for a period of time.

The research findings that indicated that, as Japanese popular culture spread into Thailand, outcome was the influential Japanese trends drew by Japanese comic, movie, music, fashion, cuisine, as well as equipment, some would become less popular as time goes by but new trend would arise to replace in the meantime. Consequently, the study regarding this topic exemplifies the progression and promulgation of Japanese culture according to the concept of soft power since this policy contributed to social transformation in various areas.

Keywords: Popular Culture, Soft Power, Modern Japan

บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงภายในของญี่ปุ่นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 – ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อเนื่องทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศชั้นนำของโลกสมัยใหม่ โดยการชูนโยบาย “เศรษฐกิจรุ่งเรือง” นำหน้า ทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเจริญก้าวหน้าจนเทียบเคียงกับประเทศมหาอำนาจตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว การเติบโตอย่างก้าวกระโดดนี้ นอกจากจะส่งผลดีแก่สังคมญี่ปุ่นที่กำลังพัฒนาสู่ความเป็นสังคมเมืองขึ้นอย่างเป็นระดับแล้ว ยังทำให้ญี่ปุ่นได้รับการสนใจจากสังคมโลกและได้รับการยอมรับในสายตาของนานาชาติ

¹ นิสิตปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมที่มีรากฐานแตกต่างกันเข้ามาอยู่ร่วมกันและนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมญี่ปุ่น ซึ่งเป็นเช่นนี้มาตั้งแต่ในสมัยอดีต ดังจะเห็นได้จาก การดัดแปลงตัวอักษรจากจีน การรับศาสนาพุทธมหายานเข้ามาผสมผสานกับความเชื่อญี่ปุ่นแบบเดิมจนเกิดเป็นลัทธิใหม่ หรือการพัฒนาตามแบบชาติตะวันตกทั้งในเรื่องวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และรูปแบบของเศรษฐกิจ กล่าวได้ว่า การที่ญี่ปุ่นนั้นพร้อมจะรับวัฒนธรรมทุกรูปแบบและนำมาปรับปรุงให้เข้ากับสภาพสังคมของตนเอง พุคคาเคะ ทาคาชิ (2538) ชี้ให้เห็นลักษณะเด่นซึ่งเป็นพื้นฐานของวัฒนธรรมญี่ปุ่นว่า มีความสามารถในการดัดแปลงให้เหมาะสมและความสามารถในการขยายตัวให้ทวีคุณ ฉะนั้นวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงมีรากฐานแข็งแกร่งเหนียวยุคสมัย และมีอิทธิพลมากพอที่จะทำให้วัฒนธรรมย่อยจากตะวันตกซึ่งผ่านการแปรรูปให้เข้ากับสัจนิยมของเอเชียโดยสังคมญี่ปุ่นแล้ว แทรกซึมเข้าสู่วัฒนธรรมของสังคมอื่นได้อย่างแนบเนียน

ในช่วงทศวรรษ 1960 - 1970 ตัวเลขทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะการเติบโตของอุตสาหกรรมเหล็กที่มีกำไรมาก จนส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอื่น ๆ ในประเทศเติบโตขึ้นไปด้วย แต่การที่เศรษฐกิจขยายตัวเร็วเกินไปทำให้ผลกำไรที่เพิ่มมากขึ้นเปิดทางให้นักธุรกิจเข้ามาเก็งกำไร สภาพเศรษฐกิจแบบฟองสบู่จึงเกิดขึ้น เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี 1990 สภาพเศรษฐกิจญี่ปุ่นอยู่ในสภาวะฟองสบู่แตก เศรษฐกิจญี่ปุ่นจึงเสียหายอย่างมหาศาลและมีปริมาณหนี้เสียเป็นจำนวนมาก อีกทั้งต่อมาญี่ปุ่นเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจเอเชียในปี 1997 ที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจญี่ปุ่นอีกครั้ง ทำให้รัฐบาลต้องเร่งหาทางแก้ไข

ถึงกระนั้นญี่ปุ่นยังโชคดีที่มีวัฒนธรรมอันเข้มแข็งในสังคม ซึ่งพอจะช่วยพยุงวิกฤตเศรษฐกิจให้พอทุเลาลงได้ วัฒนธรรมประชานิยม จึงถูกยกขึ้นมาใช้เป็นนโยบายเพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมตามแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power) คือ การส่งอำนาจผ่านความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ค่านิยม และวัฒนธรรม จากที่ก่อนหน้านี้มีเพียงสินค้าอุปโภคและบริโภคเท่านั้นที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมอื่น วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นนั้น มีอิทธิพลอยู่ในประเทศตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 ก่อนจะเคลื่อนย้ายสู่ประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกในช่วงทศวรรษ 1980 และ 1990 (วิซวลเจแปน, 2551) นโยบายนี้ทำให้ญี่ปุ่นสามารถรักษาบทบาททางด้านวัฒนธรรม และเพิ่มพูนอิทธิพลตนเองไปพร้อมๆ กันอย่างกลมกลืน

ในขณะที่สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่เคยปิดกั้นการรับวัฒนธรรมต่างชาติ วัฒนธรรมญี่ปุ่นหลากหลายรูปแบบจึงแทรกซึมเข้ามา และแฝงตัวอยู่นานจนชาวไทยเคยชินเสมือนว่าเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของชีวิต ทั้งวัฒนธรรมที่เห็นเป็นรูปธรรมเช่น อาหาร เครื่องดื่ม การแต่งกาย หรือพวกสื่อบันเทิงต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ทักษะคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิต เราเรียกกระบวนการนี้ว่ากระบวนการทำให้เป็นญี่ปุ่น (Japanization) ซึ่งกระบวนการนี้คือการทำสังคมใด ๆ ให้กลายเป็นแบบญี่ปุ่นทางเศรษฐกิจ รวมไปถึงอิทธิพลทางด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วย วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้แทรกซึมเข้ากับสังคมไทยอย่างแนบเนียนจนทำให้คนส่วนมากไม่เห็นว่าประเพณีสำคัญที่ต้องศึกษา เพราะวัฒนธรรมญี่ปุ่นสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมไทยได้อย่างไม่มีความรู้สึกแปลกแยก โดยที่ไม่ทันได้สังเกตว่าในระหว่างที่กำลังเดินไหลไปตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง ทักษะคิดของชาวไทยต่อญี่ปุ่นก็ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะปัจจัยหลายประการจากประเทศญี่ปุ่นและในประเทศไทยที่ส่งผลให้ทัศนคติเกี่ยวกับกระแสนิยมญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นที่น่าศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างในแต่ละช่วงเวลาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ และการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้นกระทบต่อสังคมไทยมากเพียงใด นอกจากนี้เหตุใดอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทยปัจจุบันจึงได้ลดลงไป และยังมีวัฒนธรรมญี่ปุ่นในด้านใดหลงเหลืออยู่ในสังคมไทยบ้าง

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จะทำให้เห็นการเจริญเติบโตของวัฒนธรรมจากภายในประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะวัฒนธรรมประชานิยมที่ขยายตัวและเคลื่อนย้ายอิทธิพลสู่ภูมิภาคอื่น ๆ ตามปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงสาเหตุที่ทำให้กระแสนิยมญี่ปุ่นเป็นที่นิยมและเข้าใจปัจจัยที่ทำให้กระแสนิยมนั้น ๆ จางหายไปด้วยกัน สิ่งเหล่านี้จะทำให้เห็นภาพของวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางประการที่หลอมรวมเข้ากับสังคมไทยในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการขยายบทบาทของญี่ปุ่นผ่านทางนโยบายวัฒนธรรมประชานิยม
2. เพื่อศึกษากระแสนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดขึ้นและลดลงของอิทธิพลวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในประเทศไทย

สมมุติฐานของการวิจัย

1. ญี่ปุ่นเริ่มเผยแพร่นโยบายทางวัฒนธรรมมาเพื่อพุงอิทธิพลของตนเองในต่างประเทศ
2. สาเหตุที่ทำให้อิทธิพลของกระแสวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยลดลงมากในปัจจุบันเป็นเพราะคลื่นวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นที่แพร่เข้ามาในสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของญี่ปุ่นตั้งแต่ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลก โดยเน้นทางด้านสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
2. ศึกษาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเมื่อวัฒนธรรมประชานิยมเริ่มเข้ามาเมื่ออิทธิพล ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970

กรอบความคิดที่ใช้วิจัย

1. งานวิจัยชิ้นนี้ใช้กรอบแนวคิดประวัติศาสตร์สังคม ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ของผู้คน พฤติกรรม กิจกรรมของคนในสังคม รวมถึงการศึกษาด้านวัฒนธรรมของชนชาติและชาติต่าง ๆ เพื่อนำมาอธิบายพัฒนาการและการเคลื่อนที่ของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งสู่สังคมหนึ่งตามช่วงเวลา โดยจะวิเคราะห์และอภิปรายถึงที่มาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นว่าเหตุและผลเชื่อมโยงกันอย่างไร งานวิจัยชิ้นนี้จึงจะศึกษาประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ที่ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายและเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมสู่ประเทศไทย
2. การเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นสู่ประเทศไทยก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติของผู้คนและสังคมไทยหลายประการ ซึ่งมีผลเรื่อยมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาโดยใช้หนังสือ เอกสารงานวิจัย และบทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมญี่ปุ่นโดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมซึ่งเน้นข้อมูลเรื่องวัฒนธรรมประชานิยมเป็นหลัก นอกจากนี้ยังเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยการสุ่มตัวอย่างทั้งหมด 100 คน และนำเสนอข้อมูลโดยการอภิปรายและวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัย

1. ความสำเร็จทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของญี่ปุ่น

หลังจากพิธีการประกาศยอมแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองอย่างเป็นทางการของญี่ปุ่น ในวันที่ 2 กันยายน ปี 1945 ประชาชนญี่ปุ่นต่างตกอยู่ในความหวาดกลัวและสิ้นหวัง ด้วยคิดว่าบทลงโทษของผู้แพ้สงครามนั้นต้องโหดร้ายเพราะความเคียดแค้น สมกับบทบาทที่ญี่ปุ่นถูกมองว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม แต่ความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อสหรัฐอเมริกา นำกองกำลังทหารภายใต้การควบคุมของคณะกรรมการเอเชียตะวันออกไกล (Far Eastern Commission) เข้ามายึดครองประเทศ และเริ่มต้นการปฏิรูประบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นให้มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ตลอดระยะเวลา 7 ปี ระหว่างปี 1945-1952

ที่สหรัฐอเมริกาเข้ายึดครองญี่ปุ่นนั้น แบ่งลักษณะของการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นได้เป็นสองช่วง ระยะเวลาแรกคือ ระหว่างปี 1945-1947 และในระยะที่สอง คือ ระหว่างทศวรรษ 1950-1970

การยึดครองญี่ปุ่นของสหรัฐอเมริกาในช่วงแรก (ค.ศ. 1945-1947) และช่วงที่สอง (ค.ศ. 1948-1952) มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในระยะแรกนั้น การปฏิรูปญี่ปุ่นอยู่ในกรอบที่วางไว้อย่างเข้มงวด ก่อนจะค่อยๆ ผ่อนคลายลงจนกลายเป็นเพียงการฟื้นฟูและบูรณะญี่ปุ่นเท่านั้น การวางรากฐานการปกครองและความพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยสหรัฐอเมริกานั้น มอบประโยชน์ให้แก่ญี่ปุ่นในโลกหลังสมัยใหม่อย่างมหาศาล ระบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นที่ไม่เหมาะสมกับยุคเศรษฐกิจจัดการให้มีความเป็นระเบียบ ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นหลังสงครามถูกขจัดได้ภายในเวลาไม่นาน โดยเฉพาะการขยายการผลิตในช่วงสงครามเกาหลี (ค.ศ. 1950-1953) นั้น เอื้อให้ญี่ปุ่นต่อยอดพัฒนาประเทศไล่ตามมหาอำนาจทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไปได้อย่างก้าวกระโดดหลังจากได้รับอิสรภาพในการปกครองตนเองคืนจากสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา

แม้จะเกิดปัญหาเงินเฟ้อขึ้นในช่วงหนึ่งของการยึดครอง แต่การเข้ามาจัดระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นเสียใหม่โดยโจเซฟ ดอดจ์ (Joseph Dodge) ที่ปรึกษาทางด้านเศรษฐกิจของพลเอกดักลาส แมคอาเธอร์ (Douglas MacArthur) ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตร (The Supreme Commander for the Allied Power : SCAP) ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นกลับมาเข้ารูปร่างอีกครั้ง โดยเฉพาะการตรึงอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างเงินเยนกับดอลลาร์ไว้ที่ 1 ดอลลาร์สหรัฐฯ เท่ากับ 360 เยน (โกโต-โจนส์, 2554) ซึ่งทำให้เงินเยนมีมูลค่าต่ำกว่าความเป็นจริงนั้น มีส่วนช่วยอย่างมากในการส่งเสริมให้ญี่ปุ่นได้รับกำไรเป็นจำนวนมากจากการส่งออกสินค้าและวัตถุดิบให้แก่สหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น การที่สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนญี่ปุ่นเป็นฐานอุตสาหกรรมทำให้การผลิตของญี่ปุ่นได้รับการกระตุ้นขึ้นอีกครั้ง โรงงานต่าง ๆ กลับมาได้รับการพัฒนาโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ช่วยเหลือทางเทคนิคและเครื่องจักร เช่น การกลั่นน้ำมัน และการถลุงเหล็ก เป็นต้น หลังการเกิดสนธิสัญญาสงบศึก ความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาก็ยังมีในรูปของการจัดหาใบสั่งซื้อสินค้าสำหรับกองทัพและฐานทัพในญี่ปุ่น (จันทร์ฉาย ภัคอิคม, 2539) ญี่ปุ่นจึงสามารถฟื้นฟูการผลิตได้จนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับสมัยก่อนสงคราม

ช่วงระยะเวลาระหว่างทศวรรษ 1950-1960 เป็นช่วงที่ญี่ปุ่นมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1970 นอกจากอุตสาหกรรมหนักประเภทเหล็กกล้า ต่อเรือยนต์ และเหมืองแร่แล้ว ยังเกิดอุตสาหกรรมขนาดเล็กลงมาขึ้นในช่วงนี้ เช่น อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์และต่อเรือยนต์ แม้ในช่วงแรกสินค้าญี่ปุ่นจะมีคุณภาพด้อยกว่าของสหรัฐอเมริกา แต่ภายในเวลาไม่นานญี่ปุ่นเริ่มสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้าช่วยและมีการลงทุนที่สูงขึ้น จนทำให้สินค้าญี่ปุ่นสามารถครองตลาดได้ในที่สุด การมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมหนักและอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ทำให้ญี่ปุ่นมีชัยในตลาดโลก ตลาดการค้าของญี่ปุ่นได้ขยายตัวไปยังทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป อเมริกาใต้ แอฟริกาและหมู่เกาะต่าง ๆ (บอร์ตัน, 2526) ความเจริญอย่างก้าวกระโดดนี้กล่าวว่าเป็นปาฏิหาริย์ทางเศรษฐกิจของประเทศที่เคยเสียหายจากสงครามอย่างรุนแรงก็ว่าได้ ญี่ปุ่นสามารถพัฒนาเศรษฐกิจที่เคยบอบช้ำจากสงครามให้ก้าวหน้าสูงสุดได้ภายในไม่กี่ปีและมีความพร้อมที่จะกลับเข้าสู่เครือข่ายนานาชาติอย่างน่านับถือ

2. วิถีทางเศรษฐกิจและนโยบายแก้ไขของญี่ปุ่น

ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ความก้าวหน้าอันมหัศจรรย์ของเศรษฐกิจญี่ปุ่นก็เริ่มจะติดขัดและขยายตัวในอัตราที่ลดลง สาเหตุหนึ่งมาจากการเปลี่ยนแปลงของค่าเงินเยน ซึ่งเป็นผลมาจากความอ่อนแอทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาที่ทุ่มทุนและติดพันอยู่กับสงครามเวียดนามจนสภาพเศรษฐกิจภายในประเทศย่ำแย่ลงทุกขณะ ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน (Richard Nixon) ได้ประกาศนโยบายยกเลิกการผูกค่าเงินดอลลาร์ไว้กับทองคำ และเรียกร้องให้ประเทศใหญ่ๆ ลดค่าเงินตราลงในปี 1971 ญี่ปุ่นที่ดำเนินเศรษฐกิจด้วยอัตราเงิน 360 : 1 ตามนโยบายของดอดจ์มาโดยตลอดจำเป็นต้องเปลี่ยนอัตราเป็น 308 : 1 ตามมติของที่ประชุมสมิธโซเนียนที่เป็นการประชุมของมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ญี่ปุ่นจึงต้องลดค่าเงินเยนลงเพื่อป้องกันไม่ให้ค่าเงินลอยตัว ถึงกระนั้นสภาพเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาก็กลับไม่มีที่ท่าว่าจะกระเตื้องขึ้นได้ในเวลาอันสั้น ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นจึงลอยตัวแข็งขึ้นจนเศรษฐกิจอยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกับสหรัฐอเมริกา (มะชะยะซุ, 2544) แต่การที่ค่าเงินเยนสูงขึ้นนั้นทำให้สินค้าที่ญี่ปุ่นส่งออกมีราคามากขึ้นตามไปด้วย

สาเหตุอีกประการที่ทำให้ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่นถดถอย คือ การเกิดวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันที่พุ่งสูงขึ้นถึงสองครั้งในปี 1973 และปี 1979 จากเหตุการณ์ความไม่สงบของกลุ่มผู้ค้าน้ำมันในตะวันออกกลาง การลดการผลิตน้ำมันทำให้น้ำมันมีราคาสูงขึ้น ต้นทุนในการประกอบการของญี่ปุ่นที่เพิ่มมากกว่าเดิมส่งผลให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจึงไม่สามารถทำได้เท่าเก่า นอกจากนี้ความสามารถในการซื้อสินค้าญี่ปุ่นของประเทศอื่น ๆ ก็ลดน้อยลงตามลำดับ ญี่ปุ่นแก้ไขปัญหาหนี้โดยการส่งเสริมอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่จะเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้ามากยิ่งขึ้น เช่น อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และเครื่องคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าต่าง ๆ ก่อนจะโอนย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมหนักมาสู่อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับด้านสารสนเทศมากขึ้น และแก้ไขปัญหาการขาดกำไรจากการส่งออกโดยการย้ายฐานการผลิตอุตสาหกรรมจำนวนมากไปยังต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อลงทุนร่วมกับนักลงทุนในประเทศต่าง ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาในกลุ่มประเทศเหล่านั้นและได้เปรียบทางการค้ามากขึ้น สุรางค์ศรี ดันเสียงสม (2551) เสนอว่า ต่อมาญี่ปุ่นได้เผชิญกับการแข่งขันจากประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย โดยเฉพาะประเทศเกาหลีและไต้หวัน ญี่ปุ่นจึงหันมาเอาดีอย่างจริงจังทางด้านอุตสาหกรรมที่มีมูลค่ามากกว่า และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พัฒนาได้ก้าวหน้ากว่าประเทศใด ๆ เข้าช่วยและขยายความสามารถในการสร้างอุปกรณ์สารสนเทศและเครื่องมือที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กจนกลับมาประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจอีกครั้งในครั้งหลังของทศวรรษ 1980 โดยไม่มีใครคาดคิดว่าจะนำไปสู่การประสบกับปัญหาครั้งใหญ่ในต้นทศวรรษ 1990 ที่ทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเสียหายอย่างย่อยยับและยังคงส่งผลกระทบเรื่อยมา

สภาวะฟองสบู่แตกที่เกิดขึ้นในปี 1990 กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตที่รวดเร็วเกินไปของเศรษฐกิจในทศวรรษก่อนหน้า ซึ่งสร้างกำไรมหาศาลจากการลงทุนอุตสาหกรรมในต่างประเทศ สภาพคล่องทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเปิดโอกาสให้นักธุรกิจที่เป็นกลุ่มบริษัทขนาดใหญ่เข้ามาเก็งกำไร จนกลายเป็นเศรษฐกิจแบบฟองสบู่ที่ตั้งอยู่บนความคาดหวังว่าการลงทุนในตลาดหุ้นและอสังหาริมทรัพย์ต่าง ๆ จะเพิ่มมูลค่าขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่เติบโตอยู่บนภาพลวงตา เมื่อราคาทุกอย่างลดลงฟองสบู่จะหดตัวลงจนทำให้เกิดภาวะฟองสบู่แตกในที่สุด สถาบันการเงินจึงต้องแบกรับปริมาณหนี้เสียเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่า ผลกระทบครั้งนี้มีความรุนแรงเพราะตัวการในการเก็งกำไรคือกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่มีความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นกันทางผลประโยชน์ จนทำให้ระบบทุนนิยมแบบพรรคพวกเป็นไปอย่างสะดวก เช่น สถาบันการเงินปล่อยกู้ให้แก่กลุ่มของตนเองโดยง่าย จึงเกิดเป็นหนี้สินที่ไม่สามารถเรียกคืนได้ เกิดเป็นภาวะชะงักงันทางเศรษฐกิจที่กินเวลายาวนาน นำไปสู่อัตราการว่างงานที่เพิ่มขึ้นเป็นประวัติการณ์ บริษัทบางแห่งต้องปิดกิจการและยกเลิกนโยบายจ้างงานตลอดชีวิตซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับวิกฤติเศรษฐกิจในเอเชียที่เกิดขึ้นในปี 1997 ยังส่งผลเสียต่อการลงทุนของญี่ปุ่นในต่างประเทศ ที่แม้ญี่ปุ่นจะดำเนินการแก้ไขไปบ้างแล้ว เช่น การสร้างงานสาธารณะเพื่อให้เกิดการหมุนเวียนด้านการใช้จ่ายมากขึ้น แต่ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกลับมาอยู่ในจุดเดิมได้อีก อีกทั้งความเสียหายจากภัยพิบัติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ยังเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องเร่งหาหนทางใหม่เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของตนเองอย่างเร่งด่วน การเผยแพร่อำนาจผ่านทางนโยบายวัฒนธรรมจึงเริ่มถูกนำมาใช้

3. นโยบายเผยแพร่วัฒนธรรมกับแนวคิดพลังอำนาจอ่อน (Soft Power)

มูราคามิและโกโซ (2534) ได้เสนอว่าสิ่งที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องทำมากที่สุด คือ การค้นให้พบธาตุแท้ของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับอารยธรรมโลกในรูปแบบปัจจุบัน จะทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับวัฒนธรรมของตนเองให้เข้ากับกระแสของโลกได้ จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะเข้าออกเข้าใจค่านิยมอันหลากหลายในวัฒนธรรมอื่น ๆ ญี่ปุ่นจึงสามารถเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งจากที่รับมาและปรับให้เข้ากับชาวญี่ปุ่นแล้ว และวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นเนื้อแท้ของวัฒนธรรมญี่ปุ่นจริงๆ ให้กลมกลืนกับสังคมอื่นเหมือนอย่างวัฒนธรรมตะวันตกเคยได้ทำสำเร็จมาแล้วในที่สุด เมื่อวัฒนธรรมสากลที่ตกผลึกแล้วหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมเดิมอันเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น จึงเกิดเป็นวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งเริ่มเป็นที่แพร่หลายและมีอิทธิพลเข้าถึงประชาชนได้ทุกเพศทุกวัยเพราะมีหลากหลายลักษณะ และเข้ากับคนทุกระดับชั้นในสังคมได้เป็นอย่างดีจนกลายเป็นวัฒนธรรมมวลชน หรือ วัฒนธรรมประชานิยม เมื่อวัฒนธรรมประชานิยมเริ่มมีอิทธิพลมากขึ้น

เรื่อยๆ บางครั้งจึงถูกนำมาใช้ประโยชน์เป็นนโยบายระหว่างประเทศ ที่เกื้อหนุนให้ประเทศใดประเทศหนึ่งขยายอิทธิพลเข้าไปมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมกับสังคมอื่นได้อย่างแนบเนียน ลักษณะของวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นเลือกใช้เพื่อเผยแพร่อัตลักษณ์ของตนเองสู่สายตานานาชาติจึงเป็นไปในรูปแบบของวัฒนธรรมประชานิยม ตามแนวคิดของพลังอำนาจอ่อน (Soft Power)

พลังอำนาจอ่อน (Soft Power) นี้ เป็นแนวคิดที่ถูกพัฒนาโดยโจเซฟ เนย์ (Joseph Nye) เพื่ออธิบายเกี่ยวกับอำนาจของสหรัฐอเมริกาที่ประสบความสำเร็จในการผลิตสินค้าทางวัฒนธรรมสู่ระบบทุนนิยมว่า ไม่ใช่เป็นเพราะความเข้มแข็งทางด้านกำลังทหารหรือเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมี Soft Power ที่ประกอบไปด้วย วัฒนธรรม แนวคิดทางการเมือง และนโยบายต่างประเทศ ที่ประกอบเข้าด้วยกันจนทำให้สามารถขยายอิทธิพลสู่ต่างประเทศได้อย่างราบรื่น โจเซฟ เนย์ ให้ความหมายว่า Soft Power คือ ความสามารถในการจูงใจผู้อื่นให้ได้ผลตามที่ต้องการมากกว่าที่จะใช้การลงโทษหรือรางวัลจูงใจ (ชูดินันท์ ทักษิณานันท์, 2552) และให้ความเห็นว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีศักยภาพด้าน Soft Power มากที่สุดในเอเชีย เนื่องจากศักยภาพในด้านต่าง ๆ อยู่ในระดับเดียวกับสหรัฐอเมริกาและมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (วัชร สุษะรา , 2554) ด้วยเหตุนี้เราจึงพบเห็นวัฒนธรรมของญี่ปุ่นแทรกตัวอยู่ในหลาย ๆ สังคม

วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นมีความน่าสนใจตรงที่ไม่ได้จำกัดรูปแบบอยู่แค่ในสมัยใหม่เท่านั้น แต่กลับเป็นการดึงเอารูปแบบการผลิตมาจากศิลปะและประเพณีในสมัยเฮอัง (ค.ศ. 794 - 1185) (วิซวลเจแปน, 2551) ซึ่งเป็นสมัยที่อารยธรรมญี่ปุ่นเริ่มพัฒนาเป็นรูปแบบของตนเอง จนกระทั่งอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และอิทธิพลจากความเป็นประเทศอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นเอง วัฒนธรรมนี้จึงค่อยๆ พัฒนาจนกลายเป็นวัฒนธรรมประชานิยมในปัจจุบัน ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นนั้น คือ วัฒนธรรมของตะวันตกที่ถูกดัดแปลงให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่นแล้วอย่างสมบูรณ์แบบ รูปแบบของวัฒนธรรมประชานิยมในสังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่ เป็นการรวมตัวกันของอิทธิพลจาก ภาพยนตร์ โทรทัศน์ การ์ตูน และเพลงป๊อป ซึ่งเพิ่งเกิดขึ้นในยุคหลังและเริ่มเคลื่อนย้ายอิทธิพลทางวัฒนธรรมออกสู่นานาชาติในช่วงทศวรรษ 1980-1990 ขณะเดียวกันกับที่วัฒนธรรมประชานิยมของสหรัฐอเมริกากำลังได้รับความนิยมเช่นกัน วัฒนธรรมประชานิยมหลักๆ ของญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ ภาพยนตร์และภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์, หนังสือการ์ตูน (Manga) และภาพยนตร์การ์ตูน (Anime), เพลง, แฟชั่น และเกม

ทั้งนี้แม้วัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นจะเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่ แต่ก็ยังคงสะท้อนให้เห็นความเป็นญี่ปุ่นดั้งเดิมที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อนำเสนอให้เหมาะสมกับโลกยุคใหม่และให้เข้าถึงประชาชนได้ง่าย เหตุนี้ญี่ปุ่นจึงสามารถรักษาศิลปะและประเพณีแบบเก่าไว้ในวัฒนธรรมประชานิยมนี้ได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการใช้สื่อเป็นเครื่องมือสอดแทรกประวัติศาสตร์ชาติตนเองลงไปผ่านภาพยนตร์ เกม การ์ตูน หรือการเพิ่มรูปแบบการแสดงดั้งเดิมของญี่ปุ่นเข้าไปในโชว์ของศิลปินอยู่เสมอ และการสร้างสรรค์ชุดประจำชาติอย่างกิโมโนและยูคาตะ ให้กลายเป็นแฟชั่นที่สามารถเห็นได้ทั่วไปจนเป็นเรื่องปกติ

4. กลยุทธ์ Cool เพื่อกอบกู้กระแสนิยม

ดักลาส แมคเกรย์ (Douglas McGray) นักเขียนชาวอเมริกันผู้เขียนบทความเรื่องนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาลงในวารสาร Foreign Affairs เมื่อปี 2002 เสนอถึง “ความเท่” ของญี่ปุ่นไว้ในบทความชื่อ Japan’s Gross National Cool ว่า ญี่ปุ่นสามารถเรียกคืนความเป็นมหาอำนาจผ่านทางวัฒนธรรมที่แพร่ขยายไปทั่วโลกได้ แม้แต่ในเวลาประเทศประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจและการเมือง (ลิตเติ้ล ธอท, 2555) ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมประชานิยมนั้นเข้าถึงผู้คนได้ง่ายจึงค่อยๆ แทรกซึมเข้าสู่สังคมได้อย่างไม่ถูกต่อต้าน แม้ว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นนั้นจะลดลงไปในหลายประเทศ แต่ภายในประเทศญี่ปุ่นนั้นวัฒนธรรมประชานิยมยังคงมีความเคลื่อนไหวอยู่เสมอ การจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วจึงไม่ใช่เรื่องลำบากใด ๆ ด้วยเหตุนี้ภาครัฐจึงสนใจที่จะสนับสนุนการส่งออกทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นมากมาย เช่น โครงการแลกเปลี่ยนอาเซียน-ญี่ปุ่น และงานเสวนาด้านวัฒนธรรมระดับโลก ในปี 2003

นโยบายส่งออกทางวัฒนธรรมเป็นกระแสเรื่อยมาในสังคมญี่ปุ่น จนกระทั่งเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นเมื่อกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น (METI) ได้ผลักดันการส่งออกทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการในปี 2010 และประกาศให้การส่งออกวัฒนธรรมป๊อปเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การเติบโตของญี่ปุ่นในอนาคต โดยเรียกนโยบายนี้ว่า

“คูลเจแปน” (Cool Japan) และจะส่งออกภาพยนตร์ การ์ตูน ดนตรี เกม อาหาร และแฟชั่น เป็นพื้นฐานในปี 2011 กระทรวงเศรษฐกิจการค้า ของญี่ปุ่น ได้จัดตั้งหน่วยงาน Intellectual Property Strategy Headquarters Japan ขึ้น เพื่อดำเนินแผนปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับคูลเจแปน โดยมีเป้าหมายที่จะส่งออกสินค้าจากความคิดสร้างสรรค์ของญี่ปุ่นให้ได้ 140 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2020 (สยามอินเทลลิเจนท์, 2555) และค้นหา สร้าง เผยแพร่ เสริมสร้างความนิยม เตรียมความพร้อมพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคูลเจแปนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม จนปี 2012 ในสมัยที่สองของของนายกรัฐมนตรีชินโสะ อาเบะ (ปี 2012-2016) นโยบายคูลเจแปนก็ได้กลายเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์สำคัญของนโยบายอาเบะโนมิกส์ (Abenomics) เพื่อฟื้นฟูและปฏิรูปเศรษฐกิจญี่ปุ่น เนื่องจากรัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นแล้วว่าในอนาคตตลาดสินค้าวัฒนธรรมจะขยายตัวกว้างและมีความหลากหลายมากขึ้น หลังจากนั้นรัฐบาลก็ดำเนินการเผยแพร่วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ โดยการจัดตั้งกองทุนคูลเจแปน (Cool Japan Fund) ขึ้นในปี 2013 เพื่อช่วยเหลือการลงทุนในธุรกิจที่อาจมีความเสี่ยงของภาคเอกชน โดยโครงการที่เอกชนจะลงทุนต้องเป็นโครงการที่ตรงกับนโยบายคูลเจแปนของรัฐบาล กลุ่มหลักๆ ที่ได้รับการสนับสนุนคือ ด้านสื่อบันเทิง อาหาร และแฟชั่น กองทุนนี้เป็นการร่วมทุนระหว่างภาครัฐคือกระทรวงเศรษฐกิจ การค้าและอุตสาหกรรมกับภาคเอกชน โดยโครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจะทำหน้าที่สนับสนุนการเผยแพร่ความนิยมญี่ปุ่นในต่างประเทศในส่วนใหญ่เกินกว่าภาคเอกชนจะดำเนินการได้เอง เช่น การสร้าง Japan Mall หรือ Japan Street การมีช่องทางโทรทัศน์ที่ออกอากาศรายการเกี่ยวกับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศ การสนับสนุนเงินทุนแก่ผู้ประกอบการและนักออกแบบที่มีความคิดสร้างสรรค์แต่ขาดแคลนแหล่งเงินทุน รวมไปถึงการให้ชาวต่างชาติที่มีชื่อเสียงมาเป็นทูตทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและกลับไปเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศของตน อย่างการเชิญดาราดาราและศิลปินจากประเทศไทยไปเป็นทูตการท่องเที่ยว เป็นต้น (จับตาเอเชียตะวันออก, 2557) ซึ่งการดำเนินการนี้ทำให้ชาวต่างชาติเข้าถึงวัฒนธรรมประชานิยมของญี่ปุ่นได้ง่ายขึ้นผ่านทางรายการทีวีต่าง ๆ ที่พาผู้ชมไปเรียนรู้วัฒนธรรมมวลชนในประเทศอย่างใกล้ชิด เช่น รายการ Tokyo Kawaii TV ของช่อง NHK ที่เสนอวัฒนธรรมซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของวัยรุ่นญี่ปุ่นในปัจจุบันอย่างเจาะลึก รายการคูลเจแปนที่นำเสนอเกี่ยวกับแฟชั่น อนิเมชั่น สถาปัตยกรรม อาหาร ฯลฯ ในด้านที่จะแสดงความรักของญี่ปุ่นออกมา เรียกได้ว่าด้วยการใช้ยุทธศาสตร์คูลเจแปนนั่น ทำให้ญี่ปุ่นสามารถปรับนโยบายการทูตเชิงวัฒนธรรมของตนเองได้ทันยุคทันสมัย และสร้างจุดยืนให้แก่ญี่ปุ่นได้จากการเผยแพร่วัฒนธรรมอันเป็นตัวตนแบบญี่ปุ่นอย่างแท้จริง

5. การขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย

การขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น เป็นผลพวงมาจากการลงทุนทางเศรษฐกิจของนักธุรกิจญี่ปุ่นในกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งเพิ่มขึ้นตั้งแต่ในช่วงทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดจากวิกฤติการณ์ราคาน้ำมันในช่วงต้นทศวรรษ ทำให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องลดต้นทุนการผลิตลงโดยการหันมาคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเบาป้อนให้ตลาดโลกมากขึ้น อุตสาหกรรมประเภทเทคโนโลยีและอิเล็กทรอนิกส์จึงเริ่มเข้ามามีบทบาท นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการส่งออกและนำเข้าให้สอดคล้องกับโครงสร้างอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนไป โดยเน้นไปที่การส่งออกผลิตภัณฑ์เหล็ก โยสังเคราะห์ เรือ รถยนต์ และเครื่องจักรกล ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของสินค้าประเภทโทรทัศน์ วิทยุ โทรานซิสเตอร์ กล้องถ่ายรูป และเครื่องใช้ไฟฟ้า (แดงอ่อน มั่นใจตน, 2542) นอกจากนี้การย้ายฐานการผลิตออกสู่ต่างประเทศเพื่อความสะดวกในการส่งสินค้าออกสู่ตลาด ยังมีส่วนช่วยในการเพิ่มกำไรและความนิยมสินค้าญี่ปุ่นขึ้นอีกหลายเท่า แม้การกอบโกยผลประโยชน์เข้าประเทศตนเองอย่างเอาจริงเอาจังจะทำให้ญี่ปุ่นถูกตราหน้าว่าเป็นสัตว์เศรษฐกิจก็ตาม

ในช่วงปี 1960-1982 การลงทุนของญี่ปุ่นในไทยมีมูลค่าประมาณ 2,086 ล้านบาท สูงกว่าสหรัฐอเมริกาถึงสองเท่าตัว ซึ่งจำนวนมากกว่าครึ่งเป็นการลงทุนในหมวดเครื่องจักรไฟฟ้าและผลิตภัณฑ์เคมี (ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์, 2533) สินค้าอำนวยความสะดวกจากญี่ปุ่นจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าจึงได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของชาวไทย จนกลายเป็นกระแสนิยมแทบทุกครัวเรือน และอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้เองที่ก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาขาดดุลการค้า ปัญหาการล้มละลายของอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางในประเทศ และปัญหาการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ก่อให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวลและไม่พอใจต่อแนวทางการหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวของญี่ปุ่นในหมู่ประชาชน ประกอบกับความขัดแย้งกันระหว่างพรรคการเมืองและการกบฏโยกผลกำไรจากการลงทุนอุตสาหกรรมร่วมกับญี่ปุ่นของเหล่าชนชั้นผู้นำ ยังทำให้การกระจายรายได้สู่ชนบทไปได้ไม่ทั่วถึง เมื่อความวิตกกังวล ความตึงเครียดทางการเมืองและช่องว่างทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นประกอบเข้าด้วยกัน ในที่สุดก็ได้นำไปสู่เหตุการณ์รณรงค์เพื่อต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นในสมัยของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อปี 1972 กระแสต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทยส่วนมากจะอยู่ในหมู่ปัญญาชนและนักศึกษาอย่างกว้างขวาง แต่แม้จะมีกระแสวิจารณ์ต่อนโยบายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในสังคมไทยอย่างหนักหน่วงตั้งแต่ในช่วงต้นของทศวรรษ 1970 ก็ยังไม่สามารถลบล้างอิทธิพลของญี่ปุ่นในไทยได้ทั้งหมด ทั้งนี้เป็นเพราะญี่ปุ่นเองก็กังวลต่อบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองในประเทศไทยไม่น้อย จึงพยายามปรับแนวทางการดำเนินนโยบายให้อ่อนช้อยลงอย่างประนีประนอม เพราะขณะนั้นในสังคมญี่ปุ่นเองก็เกิดวิกฤติการณ์น้ำมันขึ้นเป็นครั้งแรกในปี 1973 ซึ่งยังผลเสียแก่เศรษฐกิจในประเทศด้วยเช่นกัน เหตุนี้ญี่ปุ่นจึงต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อพยุงเศรษฐกิจนอกประเทศไว้ให้คงที่และหันกลับมาทบทวนนโยบายทางต่างประเทศของตนเองใหม่ ส่วนนี้เองที่ทำให้นโยบายด้านวัฒนธรรมเริ่มเข้ามามีบทบาทมาก หลังจากที่ญี่ปุ่นจะเริ่มเปลี่ยนรูปแบบดำเนินนโยบายจากมุ่งเพียงเศรษฐกิจด้านเดียวมาสนใจด้านวัฒนธรรมอย่างจริงจัง

ในความจริงแล้ว วัฒนธรรมประชานิยมจากญี่ปุ่นเคลื่อนย้ายบทบาทเข้าสู่สังคมไทยมาตั้งแต่วัยของสงครามโลกครั้งที่สอง แต่ยังเป็นเพียงวัฒนธรรมอย่างเบาบาง เป็นเพียงแค่ความต้องการเพื่อให้ลดความรู้สึกขัดแย้งกับประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น โดยเริ่มจากการแผ่อิทธิพลผ่านทางหนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์การ์ตูน ซึ่งสองสิ่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นการรู้จักและชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นของผู้บริโภคในสังคมไทย (ฉันทนิชา วัฒนพานิช, 2552) ก่อนจะมาตามด้วยกระแสของละครหรือภาพยนตร์ชุดและกระแสนิยมเพลงและศิลปินญี่ปุ่น ซึ่งภายหลังจะเคลื่อนย้ายความนิยมส่วนมากไปที่วัฒนธรรมในรูปของแบบอาหาร ของใช้ และการท่องเที่ยว ที่สามารถเห็นได้ชัดเจนกว่าในปัจจุบัน

หนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นได้รับความนิยมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากเรื่องราวที่หลากหลายทำให้สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกเพศทุกวัย อีกทั้งยังมีความเป็นเอกลักษณ์แบบญี่ปุ่นสูงทั้งในลายเส้นของผู้วาดและเรื่องราวของการ์ตูน จึงเกิดเป็นความแปลกใหม่และน่าสนใจ เหตุนี้สำนักพิมพ์การ์ตูนต่าง ๆ จึงเปิดตัวขึ้น หนังสือการ์ตูนครองตลาดกว่า 90% ในช่วงทศวรรษที่ 2000 นอกจากนี้ยังมีช่องทางโทรทัศน์อีกมากมายที่นำภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นเข้ามาฉาย กระแสนิยมการ์ตูนทำให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันในหมู่วัยรุ่นเช่น ประกวดคอสเพลย์หรือการประกวดร้องเพลงประกอบการ์ตูน นอกจากนี้การ์ตูนยังช่วยสร้างความฝันและแรงบันดาลใจให้กับเยาวชน การ์ตูนจึงถือว่าเป็นสื่อที่มีอิทธิพลที่มากสำหรับผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ส่วนภาพยนตร์ชุดทางโทรทัศน์ จากญี่ปุ่นเคยได้รับกระแสตอบรับอย่างล้นหลาม โดยเฉพาะเรื่อง สงครามชีวิตไอซึนที่ฉายในปี 1984 เพราะเรื่องราวเข้มข้นน่าประทับใจ แต่ความนิยมภาพยนตร์ญี่ปุ่นกลับค่อยๆ ลดลง เพราะไม่ค่อยเน้นเรื่องความรักโรแมนติก ยกในการตีความ และมีแต่แนวเดิมๆ ที่ดูจริงจังเกินไปในสายตาคนไทย อีกทั้งละครเกาหลีที่นำมาฉายควบคู่กันนั้นได้รับความนิยมมากกว่าและเรีกรดตังได้นานกว่า จำนวนการฉายละครญี่ปุ่นในไทยจึงถูกแทนที่ด้วยละครเกาหลีที่มาพร้อมกับกระแสศิลปินเกาหลีในช่วงกลางทศวรรษ 2000 แทน

ในด้านของดนตรีและศิลปิน ญี่ปุ่นเริ่มเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยมด้านดนตรีอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษ 1980 เนื่องจากกระแสตอบรับจากความนิยมด้านภาพยนตร์การ์ตูนนั้นเป็นไปด้วยดี เพลงประกอบภาพยนตร์การ์ตูนและดนตรีญี่ปุ่นจึงได้รับความสนใจจากผู้ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน แต่ยังเป็นไปในวงแคบเพราะติดตามข่าวสารของศิลปินยากจนช่วงปลายทศวรรษ 1990 กระแสนิยมดนตรีญี่ปุ่นถึงได้เด่นชัดขึ้นมากจากความนิยมของวงดนตรีร็อกอย่างเอ็กซ์เจแปน (X-Japan) จากนั้นศิลปินต่าง ๆ จากญี่ปุ่นก็เริ่มได้รับความนิยมตาม โดยเฉพาะศิลปินแนวร็อกและแนวป๊อป ค่ายเพลงในไทยได้ใช้โอกาสนี้ในการสร้างศิลปินของตัวเองให้มีความใกล้เคียงกับศิลปินญี่ปุ่น ในกลุ่มแฟนเพลงเองก็เกิดการแต่งตัวและกิจกรรมร้องและเต้นเลียนแบบศิลปิน แต่เมื่อกระแสของศิลปินเกาหลีเริ่มเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ความนิยมศิลปินญี่ปุ่นก็ลดน้อยลงไปจนเหลือแค่เพียงแฟนคลับกลุ่มเล็ก ๆ เพราะศิลปินเกาหลีนั้นสามารถเข้าถึงกลุ่มคนจำนวนมากได้ง่ายและติดตามได้สะดวกมากกว่า

สิ่งที่ทำให้อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นเริ่มลดลง นอกจากกระแสโลกาภิวัตน์แล้วยังเป็นเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำยาวนานที่ต่อเนื่องมาจากการเกิดวิกฤตการณ์ฟองสบู่แตกในปี 1990 และปัญหาภัยพิบัติอย่าง สึนามิ ที่ทำให้ญี่ปุ่นต้องมุ่งแก้ไขปัญหภายในให้เรียบร้อยก่อนจึงจะกลับมาเดินหน้าขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมได้อีกครั้ง ด้วยเหตุนี้ยุทธศาสตร์คูลเจแปน (Cool Japan) จึงได้ถูกนำมาใช้เพื่อฟื้นฟูอิทธิพลทางวัฒนธรรมอย่างเร่งด่วนในช่วงทศวรรษ 2010 แต่กระแสนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทยในด้านความบันเทิงก็ไม่สามารถฟื้นฟูให้มีสภาพดั้งเดิมได้ เพราะช่วงที่อิทธิพลจากญี่ปุ่นลดลง มีวัฒนธรรมใหม่จากนานาประเทศเข้ามาแทนที่อิทธิพลญี่ปุ่น แม้ญี่ปุ่นจะเดินหน้าส่งออกทางวัฒนธรรมตามยุทธศาสตร์คูลเจแปนแล้ว แต่ก็ยังเป็นแค่ในด้านการดูมากกว่าด้านอื่นเพราะได้ผลลัพธ์ที่ดีและรวดเร็วกว่า สินค้าวัฒนธรรมที่มีค่าไม่ต่างกันยกเว้นดนตรีหรือภาพยนตร์ชุดที่ได้รับกระแสตอบรับอย่างดีในประเทศญี่ปุ่นจึงถูกเผยแพร่แค่นั้นในประเทศ นอกจากนี้ในประเทศไทยเองกระแสของการดูญี่ปุ่นยังลดลงไปมาก ยอดขายหนังสือการ์ตูนที่น้อยลงทำให้สำนักพิมพ์ต้องยกเลิกการตีพิมพ์การ์ตูนบางเรื่อง จนเสี่ยงว่าอิทธิพลทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในสังคมไทยคงไม่มีทางฟื้นคืนเท่าเดิมได้หากไม่เริ่มสนับสนุนสินค้าวัฒนธรรมทางด้านอื่นให้มากขึ้น

5. ความนิยมญี่ปุ่นในสังคมไทยปัจจุบัน

แม้กระแสนิยมญี่ปุ่นในไทยจะดูเหมือนลดบทบาทลงไปเนื่องจากกระแสวัฒนธรรมใหม่จากนานาประเทศเริ่มเข้ามาแทนที่ แต่เราสามารถเห็นได้ว่าความนิยมญี่ปุ่นนั้นเพียงเคลื่อนย้ายจากรูปแบบหนึ่งไปสู่สิ่งอื่น ซึ่งมีความเป็นปัจจุบันและเข้ากันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่น ความนิยมในอาหารญี่ปุ่น เครื่องสำอาง ของใช้ และเสื้อผ้า ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถพบเจอได้ง่ายทั่วไปตามท้องตลาด และมีจำนวนมากขึ้นจึงไม่มีราคาแพงอย่างเช่นสมัยก่อน นอกจากนี้ยังถูกนำมาทำซ้ำดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมในสังคมไทยจนเหมือนว่าเป็นหนึ่งเดียวกันมาตั้งแต่ต้นจริงๆ เหตุผลนี้เราจึงไม่ค่อยสังเกตเห็นว่าวัฒนธรรมเช่นนี้เป็นเรื่องแปลกแยก แม้แท้จริงแล้วสิ่งเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมประเพณีนิยมของญี่ปุ่นที่แทรกซึมอยู่ในประเทศไทยมาหลายทศวรรษ ในทางกลับกัน วัฒนธรรมประเพณีนิยมจากญี่ปุ่นในด้านอื่น ๆ ที่เคยเฟื่องฟูมากในอดีตและเป็นต้นตอของกระแสนิยมญี่ปุ่นในปัจจุบัน กลับถูกมองว่าเป็นสิ่งประหลาดและแปลกแยกตัวออกจากสังคม

จากการสำรวจในเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า คนในสังคมไทยส่วนมากคุ้นเคยกับวัฒนธรรมประเพณีนิยมจากญี่ปุ่นเป็นอย่างดีในรูปแบบของอาหาร แฟชั่น และสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ส่วนบุคคลที่ชื่นชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่นมากเป็นทุนเดิมอยู่แล้วนั้นต้องการให้ญี่ปุ่นดำเนินการเพื่อรื้อฟื้นกระแสนิยมในประเทศไทย คือ การประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมด้านอื่น ๆ นอกจากในด้านการดูให้เข้าถึงคนในสังคมได้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อกระจายความนิยมไม่ให้กระจุกอยู่กับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากเกินไป ซึ่งจะทำให้คนส่วนมากเข้าใจความเป็นญี่ปุ่นอย่างไม่รู้สึกรู้ว่าแปลกแยก เพราะทุกวันนี้เชื่อว่าบุคคลที่รักในการแสดงออกว่าชอบวัฒนธรรมญี่ปุ่น เช่น แต่งตัวคอสเพลย์เพราะชอบการ์ตูนญี่ปุ่นหรือเป็นแฟนคลับนักร้องญี่ปุ่นซึ่งไม่ค่อยได้รับความนิยมในประเทศไทยแล้ว จะไม่ถูกมองว่าแปลกหรือแตกต่างจากคนทั่วไปเพราะไม่ได้ชื่นชอบในกระแสวัฒนธรรมหลักของคนในสังคม นอกจากนี้ยังต้องการให้มีการเผยแพร่สื่อต่าง ๆ อย่างเป็นสากลมากขึ้น ไม่ปิดกั้นการเข้าถึงให้เข้าได้เฉพาะบุคคลภายในประเทศ ทั้งนี้แม้การเข้าถึงสื่อต่าง ๆ จะเป็นไปอย่างยากลำบาก แต่กลับพบว่าวัยรุ่นไทยปัจจุบันยังคงมีความนิยมในวัฒนธรรมประเพณีนิยมในด้านอื่น ๆ นอกจากด้านการดูอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกับศิลปินและภาพยนตร์ญี่ปุ่นที่ถูกเผยแพร่ในช่วงทศวรรษ 2000

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีนิยมของญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในประเทศไทยปัจจุบัน คือ ด้านการท่องเที่ยวที่มีการประชาสัมพันธ์เป็นอย่างดี ทั้งนี้การที่ญี่ปุ่นได้ยกเว้นวีซ่าเข้าประเทศให้แก่ชาวไทย ซึ่งเริ่มบังคับใช้ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2556 เนื่องจากต้องการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยและดึงดูดนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เดินทางไปท่องเที่ยว ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางไปญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นทุกปี ใน พ.ศ. 2558 จำนวนนักท่องเที่ยวไทยในญี่ปุ่นอยู่ที่ 796,700 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 21.2 จากช่วงเดียวกันของปีก่อน โดยเฉพาะในช่วงวันหยุดเทศกาลสงกรานต์ในเดือนเมษายนซึ่งตรงกับช่วงเทศกาลชมดอกซากุระของญี่ปุ่น จากข้อมูลของสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว พบว่าในช่วงเทศกาลนี้มีจำนวนนักท่องเที่ยวไทยมากกว่า 100,000 คน เป็นประวัติการณ์ และ

ยังมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กระแสท่องเที่ยวญี่ปุ่นทำให้เกิดโปรโมชั่นลดราคาของสายการบินและทัวร์ต่าง ๆ นอกจากนี้ภาพยนตร์ไทยในปัจจุบันยังนิยมไปถ่ายทำตามสถานที่สวยงามในญี่ปุ่น ดึงดูดให้ผู้สนใจอยากไปเที่ยวตาม อีกทั้งรายการและหนังสือสารคดีท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากขึ้นและลงรายละเอียดเจาะลึกแทบจะในทุกพื้นที่ของญี่ปุ่น ซึ่งสะดวกต่อการเดินทางของเหล่านักท่องเที่ยวหน้าใหม่ ญี่ปุ่นจึงกลายเป็นประเทศแรก ๆ ที่ถูกเลือกหากต้องการจะไปเที่ยวพักผ่อนในต่างประเทศของชาวไทย

สังคมในยุคเสรีนี้ให้อิสระทุกคนในการเลือกรับสารเฉพาะเรื่องที่ตนเองต้องการ เทคโนโลยีที่พัฒนารุดหน้าอย่างกว้างไกลทำให้คลื่นวัฒนธรรมจากหลายที่มาหลั่งไหลเข้ามารวมกันในสังคมหนึ่งอย่างไม่มีหยุด วัฒนธรรมที่ไปด้วยกันได้กับวิถีการดำเนินชีวิตและมีสะดวกสบายมากกว่ากลายเป็นตัวเลือกที่ดีกว่าการยึดติดกับความรักหรือชอบอะไรเพียงสิ่งเดียว ซึ่งสุดท้ายแล้วก็จะจางหายไปตามวาระและเวลาของตัวเอง เช่นนี้ แม้วัฒนธรรมญี่ปุ่นจะเคยได้รับความนิยมมากเพียงใด แต่หากยังเข้าถึงได้ยากและไม่ปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยก็อาจถูกลบหายไปได้ตลอดเวลา ถึงกระนั้นวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางส่วนก็ไต่ห้อยรากลึกลงในสังคมไทยมายาวนานจนหลอมรวมเป็นส่วนเดียวกันอย่างแยกขาดไม่ได้ไปแล้ว

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยเห็นได้ว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ญี่ปุ่นได้ปฏิรูปและพัฒนานโยบายทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ มากมาย อันเป็นการช่วยส่งเสริมให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นรุดหน้าจนก้าวขึ้นสูงสุดสูงสุดในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ญี่ปุ่นได้กลายเป็นประเทศแนวหน้าทางด้านอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีรายใหญ่แห่งเอเชีย ก่อนที่ปัญหาทางเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นอย่างหนักหน่วงโดยไม่คาดคิด จากผลของการเจริญเติบโตที่รวดเร็วจนเกินไป เช่น การที่สินค้าญี่ปุ่นถูกต่อต้านจากต่างชาติในช่วงทศวรรษ 1970 ปัญหาฟองสบู่แตกและปัญหาเงินเฟ้อในช่วงปลายทศวรรษ 1980 - ต้นทศวรรษ 1990 ประกอบกับปัญหาภัยพิบัติจากธรรมชาติอย่างแผ่นดินไหว และสึนามิที่เกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งยิ่งทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นเข้าสู่ขั้นวิกฤติ ปัญหาต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นต้องเผชิญทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นที่เคยมีมากในต่างประเทศค่อย ๆ ลดลงไป เพราะต้องมุ่งหน้าแก้ไขปัญหภายในก่อน เหตุนี้นโยบายการส่งออกทางวัฒนธรรมที่ญี่ปุ่นเคยใช้อยู่ช่วงหนึ่ง หลังจากทีสินค้าญี่ปุ่นถูกต่อต้านในทศวรรษ 1970 จึงได้ถูกนำกลับมาใช้อย่างเป็นทางการอีกครั้งในทศวรรษ 2010 เพื่อชดเชยอิทธิพลของญี่ปุ่นในต่างประเทศที่หายไป ซึ่งการขยายอิทธิพลในรูปแบบนี้เรียกว่าเป็นการแพร่กระจายพลังด้านอ่อน (Soft Power) เพื่อป้องกันการถูกต่อต้านอย่างรุนแรง

สังคมไทยเริ่มรับอิทธิพลจากพลังด้านอ่อนของญี่ปุ่นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1970 เรื่อยมาจนถึงในปัจจุบัน โดยเป็นไปในลักษณะที่มีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการเผยแพร่วัฒนธรรมประชานิยม โดยเฉพาะด้านการ์ตูน ภาพยนตร์ ชุด และดนตรี ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมไทย ก่อนที่กระแสนิยมจากประเทศอื่น ๆ จะเริ่มเข้ามามีบทบาทในยุคโลกาภิวัตน์ และกลายเป็นทางเลือกใหม่ ๆ ให้คนในสังคมได้เลือกชื่นชอบตามความพอใจ กระแสนิยมญี่ปุ่นที่พัฒนาให้เข้ากับสังคมยุคใหม่ได้ซีกกว่าจึงค่อย ๆ หมดบทบาทลงไปอีกครั้ง แม้ครั้งนี้จะไม่ใช่เพราะปัญหาภายในประเทศอย่างเดิม แต่สิ่งที่ทำให้กระแสนิยมญี่ปุ่นไม่ได้รับความนิยมเป็นเพราะกลไกทางวัฒนธรรมที่หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งหากญี่ปุ่นจะเร่งพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองให้มีความสมัยใหม่อย่างวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมจากประเทศอื่นก็ไม่ใช่ว่าเรื่องยาก เพราะข้อได้เปรียบที่ญี่ปุ่นมีคือ ความเป็นหนึ่งเดียวกันของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และแข็งแกร่งมากอยู่แล้วภายในประเทศ อันเป็นจุดเด่นที่ไม่มีประเทศไหนเหมือนและทำให้สามารถนิยามความเป็นญี่ปุ่นออกมาได้เพียงปรายตามอง การที่วัฒนธรรมบางอย่างของญี่ปุ่นได้ซึมซาบและฝังลึกอยู่ในสังคมไทยอยู่แล้วจนสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ความนิยมเรื่องอาหาร เครื่องใช้ หรือเครื่องสำอาง ที่ยังคงมีอยู่มากแม้กระแสนิยมญี่ปุ่นจะหมดไปแล้วก็ตาม เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เข้าใจเอกลักษณ์และความเข้มแข็งของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ดำรงผ่านกาลเวลาได้อย่างแท้จริง

การที่รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับการส่งออกทางวัฒนธรรมอย่างจริงจังอีกครั้งในช่วงทศวรรษ 2010 โดยการออกนโยบายสนับสนุนสื่อบันเทิงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างรัฐและภาคเอกชน เพื่อช่วยกันส่งเสริมวัฒนธรรมญี่ปุ่นให้กลับมามีความสำคัญในสายตานานาชาติ ทำให้เห็นว่าญี่ปุ่นเริ่มกลับมาให้ความสำคัญกับสิ่งที่ตนเองมีอยู่และรู้จักปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดอีกครั้ง ทั้งยังเปิดรับมุมมองใหม่ ๆ ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างไม่ปิดกั้น เมื่อประกอบกับความเห็นซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนและรัฐบาลแล้ว การจะหยิบเอาวัฒนธรรมเดิมที่มีคุณค่าอยู่ในตัวมาสร้างประโยชน์มากขึ้นจึงเป็นไปอย่างราบรื่นโดยไร้เสียงคัดค้านจากพวกหัวสมัยเก่า เพราะสิ่งที่คนในประเทศเห็นพ้องต้องกันคือความเจริญก้าวหน้า หากญี่ปุ่นยังปฏิบัติตามแนวทางนี้ต่อไปโดยขยายขอบเขตของวัฒนธรรมให้กว้างขึ้น และเปิดช่องทางการเผยแพร่ให้มากขึ้น ในเวลาไม่นานกระแสนิยมญี่ปุ่นคงจะกลับมาเฟื่องฟูเหมือนเช่นเดิม

การศึกษาการขยายบทบาทของญี่ปุ่นผ่านทางวัฒนธรรมประชานิยม ช่วยให้เห็นภาพของประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งที่ความพยายามได้มอบคุณค่าตอบแทนอันยิ่งใหญ่กลับคืนเป็นประโยชน์สู่ประชาชน แม้จะเผชิญกับอุปสรรคมากมายแต่ญี่ปุ่นยังพยายามก้าวเดินอย่างมีเกียรติและพัฒนาข้ามขีดจำกัดของตนเองอยู่เสมอ การมองกระแสนิยมญี่ปุ่นในไทย เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการส่งออกทางวัฒนธรรมโดยญี่ปุ่นอย่างสมบูรณ์ แม้จะมีขึ้นบ้างลงบ้างเพราะกระแสคือสิ่งที่ไม่เคยหยุดนิ่ง แต่ชาวไทยจำนวนไม่น้อยก็ยังคงมีความหลงใหลในวัฒนธรรมญี่ปุ่นและช่วยส่งเสริมสินค้าของญี่ปุ่นในหลาย ๆ รูปแบบ อีกทั้งวัฒนธรรมญี่ปุ่นบางประการก็กลมกลืนไปกับวิถีชีวิตของชาวไทยมานานจนกลายเป็นความเคยชิน ทั้งที่สังเกตเห็นและไม่สังเกตเห็น จึงกล่าวได้ว่าการฟื้นฟูวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยนั้นอาจไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจสำหรับคนทั่วไปนัก เพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยไม่เคยหายไปอย่างหมดจด

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

- คริสโตเฟอร์, โกลด์-โจนส์. (2554). **ญี่ปุ่นสมัยใหม่ ความรู้ฉบับพกพา**. แปลโดย พลอยแสง เอกญาติ. กรุงเทพฯ: โอเพ่นเว็ลธส์. จันทรฉาย ภัคธิดา. (2539). **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธีระวิทย์ และไชยวัฒน์ คำชู. (2530). **ญี่ปุ่นศึกษา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บอร์ตัน, ฮิวจ์. (2526). **ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่นจากเปอร์ริถึงปัจจุบัน**. แปลโดย โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ และคณะ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย
- ประเสริฐ จิตติวัฒนพงศ์. (2533). **การเมืองและนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญศรี กาญจนอมัย. (2527). **ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรม การเกษตรแห่งชาติ.
- พุกทาเคะ ทาดาชิ. (2538). **โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น**. แปลโดย บุญยง ชื่นสุวิมล. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำรา สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.
- ยาซุสุเกะ มูราคามิ และยูตากะ โกโซ. (2534.). **ญี่ปุ่นใหม่ในศตวรรษที่ 21**. แปลโดย เจตน์ เจริญโท และดำรงศักดิ์ จินดากุล. กรุงเทพฯ: โกลเบิ้ล เบรน.
- ลิตเติ้ล ธอท. (2555). **ความแจ่มจลรวมประชาชาติ กับการเรียกคืนความแข็งแกร่งของญี่ปุ่น = COOL JAPAN**. กรุงเทพฯ: ลิตเติ้ล ธอท.
- เศรษฐศึกษา และอ.ม.ธ. (2526). 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น: ภาพพจน์ที่เปลี่ยนแปลงไป?. ใน **ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่น 10 ปี หลังการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สมาคมนักเรียนเก่าญี่ปุ่น และ สถาบันญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เอกสารอ้างอิง

สุรางค์ศรี ดันเสียงสม. (2551). **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2555). **Japanization**. กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊คส์.
 โสชะกะ มะชะยะซุ. (2544). **ญี่ปุ่นสมัยโชวะ ประวัติศาสตร์บอกเล่าจากพ่อสู่ลูก**. แปลโดย สร้อยสุตา ณ ระนอง, ปราณี
 จงสุจริตธรรม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

ณัฐนิชา วัฒนพานิช. (2552). **การเปิดรับวัฒนธรรมป๊อปญี่ปุ่นของวัยรุ่นไทยจากสื่อมวลชน และแรงจูงใจในการเรียน
 ภาษาญี่ปุ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน, คณะนิเทศศาสตร์, จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.

บทความในวารสาร

แตงอ่อน มั่นใจตน. (2542). **เศรษฐกิจญี่ปุ่น : หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 – ปัจจุบัน**. รวมบทความญี่ปุ่นศึกษา, 234.
 ภิญญพันธ์ พจนะลาวัฒน์. (2559). **พลวัตของการกลายเป็นท้องถิ่นของความเป็นญี่ปุ่น ในประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษ
 2520**. วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 32 (2), 30.
 วัชรรา สุยะรา. (2554) **กระบวนการ JAPANIZATION ในสังคมไทย กรณีศึกษาสื่อวัฒนธรรมป๊อปญี่ปุ่นและอิทธิพลที่มี
 ต่อผู้ชื่นชอบ**. วารสารนิเทศศาสตร์ มสธ, 2 (1), 21.

เอกสารการประชุม

ชุตินันท์ ทักษิณานันท์. (2552). **การเปลี่ยนแปลง Soft Power ของญี่ปุ่น : จากต้นแบบของการพัฒนาไปสู่การเป็นทูต
 วัฒนธรรม**. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 2.
 ปัทมา จันท์เจริญสุข. (2552). **การทูตญี่ปุ่น : Soft Power ของนโยบายด้านวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น**. ใน การ
 ประชุมวิชาการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 6.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

จับตาเอเชียตะวันออก. (2557). **ยุทธศาสตร์ “Cool Japan”**. สืบค้นจาก
<http://www.eastasiawatch.in.th/article.php?print=1477>
 ไทยรัฐออนไลน์. (2556). **ไขข้อข้องใจ! ญี่ปุ่นให้สิทธิพิเศษคนไทย เมื่อไหร่ไม่ต้องทำวีซ่า**. สืบค้นจาก
<http://www.thairath.co.th/content/351070>
 วิชวลเจแปน. (2551). **Japanese pop culture**. สืบค้นจาก
http://www.virtualjapan.com/wiki/Japanese_pop_culture
 สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว. (2559). **สถานการณ์การท่องเที่ยวของญี่ปุ่นในช่วงตลอดปี 2558**. สืบค้นจาก
http://www.thaiembassy.jp/rte3/index.php?option=com_content&view=article&id=2815%3A-2558&catid=57%3A2014-04-30-02-27-40&Itemid=4
 สยามอินเทลลิเจนซ์. (2555). **Cool Japan กรณีศึกษาการส่งออก “วัฒนธรรมและความสร้างสรรค์” ของญี่ปุ่น**. สืบค้น
 จาก www.siamintelligence.com/cool-japan